

(89) 1.2. — *Ah, claro, claro!*

1.1. — ... **non sabes?** *Porque se pomos só pantalóns..., pero non, puxemos o pantalón por abaixo, e por riba unha saia.*

(AGO, Ourense, Xunqueira de Ambía - A Graña, Audio 67)

Neste grupo de verbos tamén entran os de percepción sensorial *ouvir* ou *oír*, este a dominar na oralidade coloquial:

(90) —**Oes**, *pra domingo vés á misa. Heiche regalar o mellor traxe que haxa pra íres á festa -non sei que festa era naquela parroquia-, pero tes que decir [...].*

E o pícaro veu prá casa e díxollo a seu pai.

—**Oeu**, *papá, díxome o cura -chamouno polo nome, eu non me acordo de-; díxome así, que fose á misa e que dixese así.*

(Brañegos 196)

Con ese *oeu* de (90) parece estar en relación a forma tradicional da fala popular *aieue*, que tería como variantes a propia *oeu*, *oieu* ou *oíu*, esta de amplísimo uso na fala bergantiñá; trátase dun marcador de control de contacto máis propio de persoas idosas e en certo recuamento tamén como consecuencia da mudanza dos hábitos sociais, pois é unha fórmula que sinala un interlocutor a quen se trata con respecto, unha especie de marca de deixé social segundo Sánchez Rei (2011: 453), que igualmente aventura a hipótese de proceder do francés *aieul*, ‘avó’ ou ‘antepasado’.

O último grupo de marcadores discursivos de control de contacto é o formado polos que se poden denominar apéndice comprobativos (Martín Zorraquino, & Portolés, 1999: 4188) ou corroborativos, do tipo de *non é?*, *non?*, *si?*, *non si?*, *verdade?*, *de acordo?* ou *eh?*, que serven á locutora ou locutor para conseguir certa corroboración da ou do ouvinte con relación ao segmento discursivo a que remiten, a exprimir ao mesmo tempo a vontade do primeiro de contar coa cooperación, a comprensión e a complicitade do segundo. Como case todos estes marcadores, son propios do ámbito conversacional e tenden a reducir a súa presenza segundo aumenta o grao de formalidade do discurso; na oralidade coloquial destaca a frecuencia de uso de *non si?* como fórmula peculiar de ‘certeza afirmativa’, especialmente presente en determinadas falas do bloque occidental:

(91) —**Abaixo está a librería. E detrás o taller de imprenta, non si?** - *O meu pai asentiu coa cabeza, as pingas de suor esvarábanlle polas tempas coma se aquel fose un día de calor.*

(F. Paz, VG 68)

Existe outra fórmula correlativa (*non non?*) para a expresión de ‘certeza negativa’, moito viva cando menos na zona de Pontearreas segundo García Represas (1992: 51). A fórmula simple *non?*, de clara procedencia adverbial, ten un valor semellante ao de *verdade?*:

- (92) *por dentro tèn unhas khías, ¿non?, è ó chekhar ás parte[s], á parte darrriba, khirando o halador sêrrache è môrdeche a madre pa ir metendo ¿non?*

(ANF 52, A Coruña - Ribeira - Carreira - O Outeiro)

- (93) —*E ademais ten..., vén marcado coa Semana Santa, non?, depende...*
(AGO, Ourense, Os Blancos - San Breixo, Audio 91)

- (94) *Despois veu a guerra e..., exa cambiou todo, xa non che había tampouco..., así alegría coma antes, verdade?, xa acabou iso do Carnaval; porque aí Santo Adrao...*

(AGO, Lugo, Lourenzá - Pumar de Don, Audio 87)

Tamén *si?* ten este valor, embora o seu uso como marcador de control de contacto sexa recente e semelle propio de xente máis ben nova con certo grao de formación. Máis tradicional e frecuente é o uso de *eh?* co mesmo valor:

- (95) —*E que? Como andou o traballo?*
—*Ai o traballo... ti o saberás, comigo non che anda nada ben, eh!*
(AGO, A Coruña, Ordes, Barreiros, Audio 135)

- (96) —*Ai, bueno, eu divertido fun, ahora que honrada, oes, honrada son tanto como a que poida nacer hoxe, eh. Que nese caso, a min non houbo quen me cortase pelo, eh.*

(Brañegos 205)

Con valor equivalente ao de *de acordo* estase a utilizar cada vez máis o españolismo *vale?* (Cestero, & Moreno, 2008), nomeadamente por parte da xente nova e de mediana idade, a pesar de non ter presenza na tradición lingüística galega. Outro marcador que tamén procura a corroboración cooperativa do alocutario é *non é?*, igualmente vigorante no portugués como *não é*, que de acordo con Silva, & Macedo (1992) ocorre moito frecuentemente na argumentación como petición de reacción (*feedback request*) e que é habitual no portugués falado de Rio de Janeiro so a forma *né?* (contracción de *non é?*, en inglés *isn't it?*); en galego parece non posuír tal vitalidade na lingua coloquial, a non ser coa fórmula *n' é verdade?*, mais vai adquirindo certa presenza na lingua literaria (97), onde tamén se pode achar a expresión completa (98) que serviu de base para a formación do marcador:

- (97) *Colle un pano da man e tenta limparse-. Ti eras o que sabía, ¿non é?; e o que me quería tanto e todo iso –engade chorando e nerviosa. Ponse de pé e segue a limparse*
(Borrazás, CR 177)
- (98) *Curioso, ¿non é verdade?, estar tan perto, relativamente, da meirande cidade do mundo, e non ter vido aquí nin para unha visita dun día.*
(Gonsar, CTS 65)

Por último, cómpre sinalar o marcador *ou?* con valor intensificador da interrogación, máis propio do interior da Galiza do que da faixa occidental e talvez procedente da conxunción disxuntiva, tamén con algunha representación na lingua literaria:

- (99) *fáciase unha gaitada, vaia, había unha..., unha ringleira de..., de xente coma de aquí a acolá, bailaban a xota e bailaban todo, porque agora xa, por aquí, a xota ninguén a baila, ou? E así che era.*
(AGO, Lugo, Lourenzà - Pumar de Don, Audio 87)
- (100)–*E esa donna serei eu, ¿non, ruliño?*
– *Por suposto, ruliña, por suposto. ¿Quen ía ser, ou?*
– *Non sei... algunha das túas meniñas da Piedade.*
(Calveiro, SE 37)

7. Conclusión

Após un capítulo introdutorio en que se sentaron as bases teóricas para o estudo dos marcadores discursivos e se revisou o estado da arte no relativo ás particularidades do estudo destas unidades en galego, nas páxinas precedentes estableceuse unha tipoloxía clasificatoria delas e procurouse definir e exemplificar cada un dos subtipos fixados con ocorrencias textuais procedentes tanto da oralidade como da lingua escrita. Debido á amplitude do tema que foi obxecto de análise, só se puido realizar unha aproximación de carácter xeral e sintético que pon en evidencia dúas tarefas principais aínda pendentes dun estudo máis profundo.

En primeiro lugar, unha vez depuradas da lingua estándar aquelas unidades que son claramente produto da interferencia castelanizadora mesmos nos seus aspectos formais (caso de *bueno, sin embargo, de todos xeitos, hastra, anque* etc.), cómpre determinar a autoctonía doutras que, embora formalmente presenten fasquía galega, ofrecen serias dúbidas sobre a súa posíbel procedencia do castelán por careceren de tradición no galego dos séculos anteriores (pode ser o caso de *por certo, en cambio,*

agora ben, por suposto, así mesmo, total, vale e tantas outras, a que tamén se pode unir o uso esmagador de *pero* na actualidade). En segundo lugar, fixados os marcadores discursivos que son propios do galego, fanse precisos estudos singulares sobre cada un deles ou, cando menos, sobre os diferentes subtipos que se foron vendo nestas páxinas, co obxectivo de determinar tanto os seus usos e valores como os rexistros (formal ou informal, oral ou escrito) a que máis propiamente corresponden.

Embora xa algo se viñese facendo nos últimos anos a respecto deses dous aspectos, fica aínda moito camiño por andar e, tendo en conta a grande presenza e importancia destas unidades na lingua oral e escrita, ábrese un grande campo de pesquisa para aquelas persoas interesadas en traballaren sobre a lingua galega.

Referencias bibliográficas

- Álvarez, Rosario, & Xove, Xosé (2002). *Gramática da Lingua Galega*. Vigo: Galaxia.
- Álvarez, Rosario, Regueira, Xosé Luís, & Monteagudo, Henrique (1986). *Gramática Galega*. Vigo: Galaxia.
- Carballo Calero, Ricardo (1979). *Gramática elemental del gallego común* (7.ª edición). Vigo: Galaxia.
- Cestero Mancera, Ana María, & Moreno Fernández, Francisco (2008). “Usos y funciones de *vale* y *¡venga!* en el habla de Madrid”, *Boletín de Lingüística*, XX/29, 65-84.
- Domínguez Portela, Soraya (2006). “*Pois*: dende a conxunción ó marcador discursivo”, *Cadernos de Lingua*, 28, 145-173.
- Domínguez Portela, Soraya (2008). “*Olla e mira*, dous marcadores discursivos en tres linguas: portugués, galego e español”, *Cadernos de Lingua*, 30, 27-73.
- Domínguez Portela, Soraya (2009). “O marcador discursivo *bueno* na lingua galega: valores e alternativas”. En Rei-Doval, Gabriel (ed.), *A lingüística galega desde alén mar*, 109-113. Santiago de Compostela: Universidade.
- Fernández Salgado, Xosé Antonio (1992). “Actos de reformulación conversacional: a corrección”, *Cadernos de Lingua*, 6, 65-76.
- Fraser, Bruce (1990). “An approach to discourse markers”, *Journal of Pragmatics*, 14, 383-395.
- Fraser, Bruce (1999). “What are discourse markers?”, *Journal of Pragmatics*, 31, 931-952.
- Freixeiro Mato, Xosé Ramón (2003). *Gramática da Lingua Galega IV. Gramática do texto*. Vigo: A Nosa Terra.

- Freixeiro Mato, Xosé Ramón (2005a). *Os marcadores discursivos. Conectores contraargumentativos no galego escrito*. Monografía 6 da *Revista Galega de Filoloxía*. A Coruña: Departamento de Galego-Portugués, Francés e Lingüística da Universidade da Coruña.
- Freixeiro Mato, Xosé Ramón (2005b). “Mudanzas e interferencia no sistema de conectores concesivos do galego escrito moderno”, *Revista Galega de Filoloxía*, 6, 169-180.
- Freixeiro Mato, Xosé Ramón (2005c). “*Non obstante, sen embargo, nembargante(s)* e outros adverbios conectores do galego escrito. Perspectiva diacrónica e uso actual”, *Verba*, 32, 247-274.
- Freixeiro Mato, Xosé Ramón (2005d). “O uso dos conectores contraargumentativos *mais, pero, pro e porén* no galego escrito actual en confronto co galego-portugués medieval”. En Rio-Torto, Graça Moura, Figueiredo, Olívia Maria, & Silva, Fátima (eds.), *Estudos em Homenagem ao Professor Doutor Mário Vilela*, vol. 2, 901-913. Porto: Faculdade de Letras da Universidade do Porto.
- Freixeiro Mato, Xosé Ramón (2008). “Perspectiva diacrónica e uso actual de alguns conectores de preferéncia e de contraste em galego(-português)”, *Estudos Linguísticos / Linguistic Studies*, 2, 77-98.
- Freixeiro Mato, Xosé Ramón (2010). “O castelanismo *bueno* en galego”. En Sánchez Palomino, María Dolores (ed.), *Lexicografía galega e portuguesa*, 143-159. Anexo 13 da *Revista de Lexicografía*. A Coruña: Universidade da Coruña.
- Freixeiro Mato, Xosé Ramón (2012). “Locucións conectoras consecutivas de carácter parentético no galego moderno e contemporáneo”. En Petrov, Peter, Sousa, Pedro Quintino de, López-Iglésias Samartim, Roberto, & Torres Feijó, Elias J. (eds.), *Avanços em Ciências da Linguagem*, 411-428. Santiago de Compostela / Faro: AIL / Através Editora.
- Freixeiro Mato, Xosé Ramón (2013). “Conectores consecutivos en galego-portugués: da época medieval á actualidade”. En Casanova Herrero, Emili, & Calvo Rigal, Cesáreo (eds.), *Actas del XXVI Congreso Internacional de Lingüística y de Filología Románicas. Valencia 2010*, vol. 5, 437-448. Frankfurt / Berlin: De Gruyter.
- Fuentes Rodríguez, Catalina (1998a). *La sintaxis de los relacionantes supraoracionales*. Madrid: Arco Libros.
- Fuentes Rodríguez, Catalina (1998b). *Las construcciones adversativas*. Madrid: Arco Libros.
- García Represas, Delio (1992). “A afirmación”, *Cadernos de Lingua*, 6, 47-64.
- Hagège, Claude (2000). *Halte à la mort des langues*. Paris: Odile Jacob.

- Marques, Maria Aldina (2002). “Conectores fáticos e construción da relación interlocutiva”. En Duarte, Isabel Margarida, Barbosa, Joaquim, Matos, Sérgio, & Hüsgen, Thomas (eds.), *Encontro Comemorativo dos 25 anos do Centro de Linguística da Universidade do Porto*, vol. 2, 31-39. Porto: Centro de Linguística da Universidade do Porto.
- Martín Zorraquino, María Antonia (1998). “Los marcadores del discurso desde el punto de vista gramatical”. En Martín Zorraquino, María Antonia, & Montolío Durán, Estrella (eds.), *Los marcadores del discurso. Teoría y análisis*, 19-53. Madrid: Arco Libros.
- Martín Zorraquino, María Antonia, & Portolés Lázaro, José (1999). “Los marcadores del discurso”. En Bosque, Ignacio, & Demonte, Violeta (eds.), *Gramática descriptiva de la lengua española*, vol. 3, 4051-4213. Madrid: Espasa Calpe.
- Montolío Durán, Estrella (1998). “La teoría de la relevancia y el estudio de los marcadores discursivos”. En Martín Zorraquino, María Antonia, & Montolío Durán, Estrella (eds.), *Los marcadores del discurso. Teoría y análisis*, 93-119. Madrid: Arco Libros.
- Montolío Durán, Estrella (2001). *Conectores de la lengua escrita*. Barcelona: Ariel.
- Parga Valiña, Edelmira María (1999). “A interferencia lingüística no galego oral”. En Álvarez, Rosario, & Vilavedra, Dolores (eds.), *Cinguidos por unha arela común. Homenaxe ó profesor Xesús Alonso Montero*, vol. 1, 789-808. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela.
- Pons Bordería, Salvador (1998). *Conexión y conectores. Estudio de su relación en el registro informal de la lengua*. Anejo XXVII de *Cuadernos de Filología*. València: Universitat de València.
- Portolés, José (1998). “Dos pares de marcadores del discurso: *en cambio y por el contrario, en cualquier caso y en todo caso*”. En Martín Zorraquino, María Antonia, & Montolío Durán, Estrella (eds.), *Los marcadores del discurso: teoría y análisis*, 243-264. Madrid: Arco Libros.
- Portolés, José (2001). *Marcadores del discurso*. Barcelona: Ariel.
- Rodís Martínez, María Xesús (1997). “Procesos de exemplificación no discurso”, *Cadernos de Lingua*, 15, 119-140.
- Rodrigues, Isabel Maria Galhano (1998). *Sinais Conversacionais de Alternância de Vez*. Porto: Granito.
- Rodrigues, Isabel Maria Galhano (2004). “Sinais verbais e não-verbais na estruturação do discurso - apartes”. En Oliveira, Fátima, & Duarte, Isabel Margarida (eds.), *Da Língua e do Discurso*, 579-600. Porto: Campo das Letras.

- Romero Trillo, Jesús (1997). “Your attention, please: Pragmatic mechanisms to obtain the addressee’s attention in English and Spanish conversations”, *Journal of Pragmatics*, 28, 205-221.
- Rouchota, Villy (1998). “Procedural Meaning and Parenthetical Discourse Markers”. En Jucker, Andreas H., & Ziv, Yael (eds.), *Discourse Markers. Descriptions and Theory*, 97-126. Amsterdam: John Benjamins.
- Saco Arce, Juan Antonio (1868). *Gramática gallega*. Lugo: Imprenta de Soto Freire.
- Sánchez Rei, Xosé Manuel (2011). *Lingua galega e variación dialectal*. Ames: Laiovento.
- Schourup, Lawrence (1999). “Discourse markers”, *Lingua*, 107, 227-265.
- Schwenter, Scott A. (2000). “Lo relativo y lo absurdo de las partículas escalares *incluso y hasta*”, *Oralia*, 3, 169-197.
- Scotti-Rosin, Michael (1984). “Fórmulas interlocutorias no texto português”. En Carvalho, José G. Herculano de, & Schmidt-Radefeldt, Jürgen (eds.), *Estudos de Linguística Portuguesa*, 195-212. Coimbra: Coimbra Editora.
- Silva, Giselle M. de Oliveira, & Macedo, Alzira Tavares de (1992). “Discourse markers in the spoken Portuguese of Rio de Janeiro”, *Language Variation and Change*, 4, 235-249.
- Vázquez Veiga, Nancy, & Fernández Bernárdez, Cristina (1996). “Un caso de interferencia lingüística: la forma y *luego* en el castellano de Galicia”. En Casado, Manuel, Freire, Antonio, López, José Eduardo, & Pérez, José Ignacio (eds.), *Scripta Philologica in memoriam Manuel Taboada Cid*, vol. 2, 715-735. A Coruña: Universidade da Coruña.
- Watts, Richard J. (1989). “Taking the pitcher to the ‘well’: Native speakers’ perception of their use of discourse markers in conversation”, *Journal of Pragmatics*, 13, 203-237.
- Zwicky, Arnold M. (1985): “Clitics and particles”, *Language*, 61, 283-305.

Fontes documentais

- AGO = Fernández Rei, Francisco (dir.). *Arquivo do Galego Oral*, <http://ilg.usc.es/ago/>.
- Amado, OPV = Amado Carballo, Luís (1982). *Obras en prosa e verso*. Vigo: Castrelos.
- ANF = Fernández Rei, Francisco, & Hermida Gulías, Carme (eds.) (1996). *A nosa fala. Bloques e áreas lingüísticas do galego*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega.

- ANT* = *A Nosa Terra*. Vigo: Promocións Culturais Galegas.
- Blanco-Amor, *XL* = Blanco-Amor, Eduardo (1976). *Xente ao lonxe*. Vigo: Galaxia.
- Borrazás, *CR* = Borrazás, Xurxo (1998): *Criminal*. Santiago de Compostela: Sotelo Blanco.
- Brañegos* = Carnero, María Ofelia, Cuba, Xoán Ramiro, Reigosa, Antonio, & Salvador, María Mercedes (eds.) (2004). *Da fala dos brañegos. Literatura oral do Concello de Abadín*. Lugo: Deputación Provincial.
- Calveiro, *SE* = Calveiro, Marcos (2010). *Settecento*. Vigo: Xerais.
- Carvalho, *SC* = Carvalho Calero, Ricardo (1987): *Scórpido*. Barcelona: Sotelo Blanco.
- Castelao, *VE* = Rodríguez Castelao, Alfonso (1953). *Os vellos non deben de namorarse*. Vigo: Galaxia.
- DA* = (1836) *Diálogo en la Alameda de Santiago entre Cristovo, Farruco, Bartolo e Freitoso*. Santiago: Imprenta de J. Núñez Castaño.
- Dieste, *AFV* = Dieste, Rafael (1958). *A fiestra valdeira. Comedia de remate ledo en tres lances, o derradeiro c'un respiro*. Buenos Aires: Citania.
- F. Paz, *VG* = Fernández Paz, Agustín (2014). *A viaxe de Gagarin*. Vigo: Xerais.
- G. Barros, *CT* = García Barros, Manuel (1952). *Contiños da Terra*. Buenos Aires: Talleres Caporaletti Hnos.
- Gonsar, *CTS* = Gonsar, Camilo (1980). *Cara a Times Square*. Vigo: Galaxia.
- LVG* = *La Voz de Galicia*, A Coruña.
- Polavila* = Carnero, María Ofelia, Cuba, Xoán Ramiro, Reigosa, Antonio, & Salvador, María Mercedes (eds.) (2004): *Polavila na Pontenova. Lendas, contos e romances* (2.ª edición). Lugo: Deputación Provincial.
- SG* = *Sermos Galiza. O semanario coa información precisa*, Santiago de Compostela.
- TM* = *O Tío Marcos d'a Portela. Parrafeos c'o pobo gallego*, Ourense.
- Toro, *CD* = Toro, Suso de (1984). *Caixón desastre*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela.

APÉNDICE: Principais marcadores discursivos do galego oral e escrito

Estruturadores da información	Comentadores	<i>Pois, pois ben, así as cousas, dito isto/dito iso...</i>
	Ordenadores (de apertura, de continuidade, de encerramento)	<i>En primeiro lugar, primeiramente, por un lado, por unha parte/banda, dun lado, dunha parte/banda; en segundo (terceiro, cuarto...) lugar, por outro (lado), por outra (parte/banda), igualmente, logo, despois; por último, en último (derradeiro) lugar, polo demais, por fin, finalmente...</i>
	Digresores	<i>A propósito, a todo isto/iso, por certo, aliás...</i>
Conectores	Aditivos	<i>Inclusive/incluso, até/ata, mesmo, é máis, aínda máis, máis aínda; ademais (de), amais de, por riba, aínda por riba, aínda por cima, de por parte, á parte (de), alén disto/diso, alén do máis, (para) alén de...</i>
	Consecutivos	<i>Pois, así, así pois, logo, entón, daquela; por tanto, polo tanto, por conseguinte, conseguintemente, xa que logo, de aí; por/en consecuencia, consecuentemente...</i>
	Contraargumentativos	<i>En troca/en troques, ao contrario, polo contrario/pola contra/por contra, antes (ben), máis ben, ora (ben)/agora (ben); porén, non obstante, no entanto, así e todo, con todo, aínda así, mesmo así, emporiso; mais, pero, iso si...</i>
Reformuladores	Explicativos	<i>Isto é, é dicir, ou sexa, a saber, (dito) noutras palabras, (dito) con outras palabras, (dito) doutro xeito/modo, dito doutra forma/maneira...</i>
	Rectificativos	<i>(Ou) mellor (dito), (ou) máis ben, quere dicir, quérese dicir...</i>
	De distanciamento	<i>En calquera caso, en todo o caso, de todos os xeitos/modos, de todas as formas/maneiras, de calquera xeito/modo, de calquera forma/maneira...</i>
	Recapitulativos	<i>En resumo, en conclusión, en síntese, en suma; en fin, despois de todo, en definitivo/definitiva, ao cabo, ao fin e ao cabo, ao/no fin de contas, en resumidas contas...</i>
Operadores discursivos	De reforzo argumentativo	<i>Na/en realidade, no fondo, de facto/de feito; claro, pois claro, pois si, de certo, certamente, con certeza, con/en efecto, efectivamente, naturalmente, sen dúbida, e logo!, xaora, abofé, abofellas, e máis si, entón!...</i>
	De concreción	<i>En especial, en particular, en concreto, por exemplo, verbi gratia...</i>
	De formulación	<i>Bon, ben, vaia...</i>
Marcadores de control de contacto	Apelativos de familiaridade	<i>Home/hom/ho, muller, né, ché, tío/tía, meu...</i>
	Captadores da atención	<i>Olla/olle, mira/mire, oe/oia, escoita/escoite, desculpa/desculpe, perdoa/perdoe; entendes/estás a entender?, entendiches/entendeu?, ouves/oes?, ouviches/oiches?, sabes/sabe?, sabías?, non sabes?, aieu?, oiú?...</i>
	Apéndice corroborativos	<i>non é?, non?, si?, non si?, verdade?, de acordo?, eh?, ou?</i>